

Dr Slobodan P. Stojanović*

DRŽAVNI SUDOVI – PERSPEKTIVE

„Klanjajući se diktatima političkih gospodara, postali ste partneri u zločinu ubistva sudske nezavisnosti i integriteta. Prodali ste svoju dušu đavolu, trampeći vašu savest za materijalnu dobit, lagodnost i sigurnost službe...“

(Iz govora Anwara Ibrahima, opozicionog lidera, nakon čitanja presude Federalnog suda Malezije od 10. februara 2015, World Observer Online, 13 February 2015.)

Apstrakt: Osnovna uloga države treba da bude u poboljšanju, ili bar očuvanju na zadovoljavajućm nivou uslova života građana koji žive u njoj. No, kako u svetu, tako i u Srbiji svakodnevno se ispoljavaju okolnosti koje govore čak upravo suprotno. U sistemu države jedna od osnovnih poluga je pravosuđe gde se po značaju posebno ističu sudovi. Stoga je ne samo logično, nego i empirijski lako utvrdivo da u lošoj državi ne može funkcionisati dobro pravosuđe. Pa i obrnuto. S druge strane, istina i pravda, kao osnovni civilizacijski aksiomi i uslovi opstanka čovečanstva, ali i temelj ljudskih prava, u principu i u najvažnijem su kao ekskluzivitet povereni takvim državama i takvim sudovima. Pod takvim postavkama se ovde, autor ne samo pita da li to tako treba da ostane, nego i daje eksplicitan odgovor da to tako više ne može ukoliko želimo bilo kakav napredak i iole prihvatljivu životnu perspektivu. Došlo je vreme da se rezultati sadašnjih rešenja, naročito uloge države, prvo analiziraju, zatim da se o tome dobro razmisli, da bi se konačno pristupilo kapitalnim promenama u odlučivanju o istini i pravdi.

Ključne reči: država, sudovi, istina, pravda, perspektive.

1. OSNOVNE POSTAVKE

Sasvim smo svesni toga da već sam uvod ovog rada može izazvati izvesno podozrenje, pa i otpor konformistički orijentisanog dela pravničke javnosti. No, mislimo da već i takvo podozrenje čini dodatni argument koji govori u prilog opravdanosti postavljanja ovakvog pitanja. Naime, isto može postojati samo tamo gde postoji čvrsto uverenje da od sadašnje koncepcije sudova i njihovog rada ne može postojati ništa značajno bolje i da istoj predstoji večna i sjajna perpektiva, uz manje ili veće kozmetičke izmene. Takvo uverenje očigledno ne delimo i to je ono što čini suštinu ovog rada.

* advokat iz Beograda, slawyer@ptt.rs

Metodološki, polazimo od globalističkih postavki. Međutim, akcenat je svaka-ko na nacionalnom planu. Sprega između ova dva nivoa je očigledna, a Srbija je jedan od veoma značajnih egzemplara svega onog negativnog što u ovoj oblasti postoji na globalnom planu.

Naše osnovno polazište je stav da su istina i pravda isuviše dragocene stvari za čovečanstvo da bi ostale ekskluzivitet država. Ili, zašto bi pravdu, preko svojih sudova, delila samo država?

Danas, nacionalni sudovi su samo refleksija država, a internacionalni samo njihovi derivati. Ali, da li se u celom svetu na prste mogu nabrojati države koje bi mogle dobiti neku skromnu pozitivnu ocenu? Velika većina država je u nevoljama, mnoge su kako je to već uobičajeno u svetu terminološki prihvaćeno „failed states“.¹ Poneke su, šta više, „rogue states“². Pri tom su ogromna i sveopšta prezaduženost i finansijska kriza samo jedan od negativnih pratećih činilaca.

A sve to, u generalnim crtama, više ili manje, moraju biti i njihovi sudovi. Sudovi i zakoni koje oni primenjuju su nešto što je najbliže i najtešnje vezano za funkcionisanje vlasti jedne države.

Dakle, nemoguće je zamisliti „propale“ države, a da u njima nisu i „propali“ sudovi. Pri tom, sve je to neraskidivo vezano i sa negativnom kadrovskom selekcijom. Kadar koji nije po volji vladajuće garniture, nema nikakve šanse da zauzme odgovarajuća mesta,³ čime se kako na nacionalnom, tako i na internacionalnom nivou ne samo upropašćavaju najbolji ljudski resursi, nego i dovode u prvi, odlučujući plan najgori kadrovi. I to donosi tome adekvatne rezultate. Naravno, to se odnosi i na sudska mesta, posebno ona najistaknutija. Od takvih država i na njima zasnovanim mehanizama se ne može očekivati nikakav napredak i ništa dobro.

Konačno, nije nikakva tajna da kriminal sve više traži svoje mesto u politici. I konkretno, u državnim funkcijama, te kad to ostvari, svoje ciljeve i dejstvo usmerava i na sudove kao državne organe. Nema sumnje, određeni oblici kriminalne delatnosti, naročito u obliku organizovanog kriminala su vrlo racionalne delatnosti. U tom pravcu, motivi kriminala usmereni prema državi i osvajanju svih njenih poluga su daleko značajniji od samih ekonomskih motiva. Prilike za isplative kriminalne

1 Engl.; propale, neuspele države. Kako ozbiljni analitičari tvrde, čak su i SAD „failed state“ v. naprimer, intervju dr Pol Kreig Robertsa (Paul Craigh Roberts), bivšeg pomoćnog sekretara Trezora SAD, jednog od urednika Vol Strit žurnala i profesora političke ekonomije Džordžtaun univerziteta u Vašingtonu, dat 2.6.2010. u Global Research publikaciji.

2 Engl.: nasilne, nepredvidive, naopake države, kako su naprimer SAD etiketirale Severnu Koreju, Iran, Libiju i dr.

3 Koliko je nakaradan ovaj u svetu opšteraišireni mehanizam i štetan po njegov napredak, može pokazati i samo jedan primer. Tako na primer, Nelson Mendela, sve do sedamdesetih godina svog života nije imao ni najmanje šanse da postane čak i najniži činovnik u svojoj državi, a još manje u nekom međunarodnom telu ili organu koji se skoro uvek biraju na predlog ili uz saglasnost matične države. Tako, najbolje što postoji u svetu ostaje neiskorišćeno. S druge strane, iz nekih despotskih, diktatorskih i primitivnih država i sredina, delegiraju se u međunarodne organe predstavnici koji su „po meri“ tih država. Očigledno, još jedna velika manjkavost državama zasnovanog sistema. I često, izvor zabluda o funkcionisanju međunarodnih organa. Da zlo bude veće, iz zemalja koje su sklone agresijama, a to su pre svega razvijenije zemlje, bira se kadar koji odgovara potrebama tih zemalja.

radnje su, u politici ne samo daleko izraženije, nego i skoro lišene onoga što je kriminalu najveći problem, a to su brojni i veliki rizici takve delatnosti. Političari, čak i oni na beznačajnim mestima, po pravilu ne odgovaraju za kriminalne radnje koje su na tim funkcijama izvršili. Štaviše, kriminalac će u politici dobiti čak i ono što je nezamislivo, a to je visoko uvažavanje od strane većeg broja građana. Određenoj grupi kriminalaca, kao što su na primer prevaranti, za angažovanje u politici nije potrebno gotovo nikakvo prilagođavanje u ponašanju. Moguće je, ponekad, da je potrebna samo još lažna ili kupljena diploma. Stoga, kod ove grupe ljudi ideologija koja je jedini pokazatelj vezanosti za politiku zapravo i nije važna, kao i to da uopšte nije važno u kojoj će partijskoj grupi biti. Važno je samo ostvariti određeni kriminalni cilj. Ovo je posebno primetno kod organizovanog kriminala koji, po definiciji, podrazumeva i teži što većoj povezanosti sa političkom vlasti.

U državama kao što je Srbija primetan je i strahovito loš uticaj na sudove koji kriminalizovani političari ličnim primerom čine. Svedoci smo svakodnevnog bezakonja od strane najviših vrhova vlasti, podržanog i od strane skoro svih medija. To svakako ima velikog uticaja na sudove, još više na ogromnu masu građana koji povratno, kao javno mnjenje, takođe utiču na sudove. Pod takvim okolnostima i u takvom ambijentu slabi i gubi se čak i osećaj za pravdu, pa i predstava o tome šta je dobro, a šta zlo.⁴ Tako dolazimo do toga da sudovi i sudije, okruženi morem svakodnevnog bezakonja i nemorala koje čine političari u drugim oblastima funkcionisanja države, sve mogu, bez obzira na zakone i činjenice. Kriminalno ponašanje pojedinaca i segmenata državne vlasti u Srbiji više čak nije ni skriveno, očito je i zapaženo kod ogromne većine građana.⁵ Konačno, sudije znaju da ih takvi i biraju i da od njih zavise.

Posebnu sistemsku perversiju čini to da više sudske instance ne koriguju rad nižih, što bi bilo normalno. Naprotiv. Što je viša sudska instanca, u principu, kvalitet rada je lošiji, i to je opšti utisak. Ovo ne iznenadjuje. U koruptivnim sistemima do viših mesta se dolazi putem jače i obavezne korupcije, za niža, korupcija nije baš uvek neophodna.

Bezbroj je danas korumpiranih političara u najširem smislu te reči, mnogi čak i nesvesni toga da to što rade jeste korupcija i kriminal. Svaki od njih u većoj ili manjoj meri ima upliva i na rad sudova, počev od izbora sudija i formulisanja osnovne regulative. Takvi se u principu, često polazeći od ličnih iskustava, zalažu baš za najgori izbor kadrova u sudovima kako bi mogli da ih ucenjuju i njima manipulišu.⁶

4 Setimo se samo Biblijske priče o Adamu i Evi i saznanju dobra i zla.

5 Tako jedan izvanredni, iskusni i veoma visoko pozicionirani policijski funkcioner kaže: „Učešće u organizovanom kriminalu državnih službenika i same države u lokalnim bandama, kontrolisanje kockarskih bandi, prostitucije, držanje reketa u formi „zaštite od reketa“, profitiranje na ilegalnoj trgovini narkoticima. U proteklih dvadeset godina najbolje se videlo da je država stajala iza organizovanog kriminala, Dafiment banke, Jezde, Kipra, raznih od danas nerazjašnjenih ubistava političkih neistomišljenika, raznih vrsta monopola i dr.“ – J. Bogić /2011/: *Zakonom protiv zakona. Uzroci i posledice demokratske anarhije*, monografija, Beograd, str. 190.

6 Tako na primer, političar Boris Tadić, bivši Predsednik Srbije, je u Ustavni sud Srbije, kao najvišu sudsku instituciju države (kako to definiše praksa Evropskog suda za ljudska prava u Strazburu), postavio za sudiju lice za koje postoji ozbiljna sumnja i ozbiljne prijave da je prilikom otmice jednog advokata lično primilo novac za otkup a drugoga koji je vezan za aferu prodaje ocena na

A nije u pitanju samo kriminalno ponašanje pojedinih sudija, isto toliki je problem njihova neukost i nerad.⁷ I to je jedan od razloga zašto u pravosuđu nema mnogo kvalitetnih kadrova koje pitanje se proteže sve do pitanja zašto je pravosuđe u značajnoj meri kriminalizovano.

Zbog toga su rezultati postojanja i rada takvih sudova sve gori, a dalje perspektive zasigurno nisu bolje. Nije zato ni malo čudno da su sudovi izgubili svaki autoritet kod javnosti o čemu govori i statistika poverenja koju možemo videti svakodnevno u medijima. I, da se ne zavaravamo, „postoje i takve društvene sredine u kojima mogu uspevati samo gori društveni elementi, a ne bolji.“⁸

univerzitetu u Kragujevcu. Ni za neke druge sudije toga suda nema šta dobro da se kaže, iako se radi o instituciji koja bi morala biti na najvišem stručnom i moralnom nivou. Političari koji su nakon Tadića došli na vlast takođe u principu podržavaju ovakvu „kadrovsku politiku“. I ako bi takve sudije u nekom konkretnom slučaju rekly da moraju da sude „po zakonu“, korumpiranim političarima je, da bi ishodili sudsku odluku po svojoj volji dovoljno da kažu: „Da, sve ćemo po zakonu“. No, čak je i ovaj mehanizam, ali na jedan krajnje negativan način prevaziđen. Naime, svedoci smo funkcionisanja Parlamenta Srbije na način koji garantuje da niko ko nije slepi poslušnik vlasti i pristalica vladajućih stranaka neće biti izabran na bilo koju iole značajnu funkciju.

- 7 Da se nadovežemo na rad suda koji je naveden u prethodnoj fusnoti. Primera je bezbroj, navešćemo samo dva. U svom rešenju kojim odbija ustavnu žalbu (Už-1201/2011 od 21.05.2014. g.) jedini razlog takve odluke je to da sudije na dan odlučivanja (21.05.2014. g.) ne vide u čemu se sastoji prekoračenje nekih rokova u tome što je 14.04.1994. g. pravosnažnim rešenjem naloženo organima opštine Zemun u Beogradu izvršenje određene mere u roku od jednog dana (i o tome pokrenuta parnica 05.09.1994. g.) koja ni do danas nije izvršena, te da podnosilac žalbe nije obrazložio zašto bi to predstavljalo neko prekoračenje razumnog roka. S druge strane, u predmetu Už-5350/2011 od 27.03.2012. g. Ustavnom sudu nije nimalo smetalo to što je ceo prethodni postupak bio zasnovan na očigledno lažnoj činjenici da su u Prokuplju postojali evri već u prvoj polovini 2001. g., dok su u Evropu uvedeni sa 01.01.2002. g. Bez namere ikakvog vredanja, a sa namerom da se što adekvatnije izrazimo, mislimo da se ovde radi o svojevrsnoj „idiotizaciji“ sudova, što je inače prisutno i u nekim svetskim opskurnim političkim projekcijama. U takvom trendu se, neretko, nalaze i neki drugi najviši pravosudni organi Srbije. Tako na primer, Visoki savet sudstva po predlogu autora ovog teksta podnosi Disciplinsku prijavu protiv troje sudija Apelacionog suda u Beogradu zbog presude koju su doneli u predmetu Gž-7095/12 od 28.08.2013. g. Uvod i izreka te presude, obima oko pola strane, odnosili su se na jedan predmet, a ostatak presude (celo obrazloženje) na potpuno drugi predmet sa drugim strankama. Uzgred, izrekom je odbijena žalba potpuno suprotno odluci Ustavnog suda koji je više meseci pre toga doneo vrlo specifičiranu odluku po istom pitanju. No, Disciplinski tužilac Visokog saveta sudstva nalazi da u tome što se izreka odnosi na jedan predmet, a obrazloženje na drugi, nema „ni jedne vrste disciplinskog prekršaja“, te da se prijava odbacuje. To čini aktom 116–04–00550/2013–03 od 05.06.2014. Ovde valja naglasiti da građaninu – stranki čija se žalba odbija sa ovakvom presudom, u konkretnom slučaju, po zakonu, nije stajalo ni jedno pravno sredstvo na raspolaganju protiv takve presude. A radilo se o radnicima „Genex-a“ čiju imovinu je država rasprodala tajkunima, a njih isterala na ulicu, pri tom odbivši da iz dobijene cene isplati naknadu koja im je prema odluci o privatizaciji pripadala. S druge strane, Agencija za privatizaciju Republike Srbije je odmah naplatila svoje krajnje štetičinske „usluge“ i od toga poveći deo dala svome konsultantu, advokatskoj kancelariji „Horvat“ iz Zagreba na ime njenog podučavanja navedene srpske visokostručne specijalizovane Agencije u primeni propisa Republike Srbije. Konačno, ne treba smetnuti sa uma da je građanin koji je dobio ovakvu presudu dobio i nalog da plati enormni iznos sudske takse za istu. Opet, bez prava na žalbu i ikakvih drugih mogućnosti da se bori protiv plaćanja sudske takse na takvu odluku. Već i ovaj primer govori da ovakvi sudovi građanima čine samo štetu i da uopšte ne treba da postoje.

- 8 S. Jovanović /1906/: *Osnovi pravne teorije o društvu*, Beograd, str. 46.

Ovde valja istaći da se nekom obukom sudija ne može ništa učiniti. Štaviše, smatramo da je ta obuka u ovakvim okolnostima često kontraproduktivna, a predstavlja i trošak od kojeg nema koristi. Poštenje i moral se ne mogu naučiti na seminarima. Oni koji nemaju te kvalitete sa stručnom obukom će postati još veće štetočine, uz činjenicu da će zbog te obuke odsustvovati sa posla i potrošiti novac iz budžeta.

Ne treba smetnuti sa uma ni to da mnogi subjekti, bilo fizička lica, bilo pravna, izbegavaju da se obraćaju sudovima. Zaključuju da im je manja šteta nepravda koju trpe od bilo kakvog sudskog spora. Troškovi su ogromni, sporovi traju nenormalno dugo,⁹ izgledi za pravično presuđenje nisu veći od izgleda za običnu sreću.¹⁰ A „crne hronike“ po novinskim stupcima jedan su trag takvog „rešavanja sporova“. Mnogi pojedinci iako im je posve jasno da su „u pravu“ od ovakvih sudova ne očekuju nikakvu zaštitu te izlaz traže u najgorim alternativama. Štaviše, ne samo da ne očekuju zaštitu, nego najčešće očekuju samo dalje maltretiranje, dalju nepravdu i dalje materijalno upropašćavanje.¹¹

Zapravo, u mnogim državama je i sasvim otvoreno deklarirano da sudovi ne moraju tražiti i utvrđivati istinu. Postoje samo određena „pravila igre“, tj. procedura putem koje se dolazi do presude gde je sasvim nebitno da li se tom prilikom utvrđuje istina, pa i pravda. Prioritete imaju navodno, ekonomičnost i nekakva procesna disciplina. Ovo poslednje, naročito u građanskim postupcima.¹²

-
- 9 Autor ovog rada i pored svih nastojanja, uključujući i spor pred Evropskim sudom za ljudska prava (*Popović protiv Srbije*, No. 33888/05) nije još uspeo da okonča raspravu o šteti koja se čini jednoj porodici (sada je već treća generacija) od 1975. g. (tj. više od 40 godina) isključivo zaslugom pravosuđa Srbije. Nakon dobitka spora u Strazburu zbog izvršnog postupka koji je trajao 23 godine, trebalo je naknaditi štetu. U takvom kontekstu postupajuća sudija u predmetu Prvog osnovnog suda u Beogradu 61.P-47377/10 razvlači spor i ne zakazuje ročišta po 15 meseci. Zbog toga su usledile pritužbe Visokom savetu sudstva i njegovom disciplinskom tužiocu sa jedinim zahtevom da se suđenja zakazuju. Ovaj tužilac je ne samo zaštitio nesavesnog sudiju, nego je još i napao podnosioca prijave nizom lažnih tvrdnji i falsifikata, a usledila je i „osveta“ ne samo dotične sudije nego i njenih kolega kroz njihove predmete. Stoga je podneta i disciplinska prijava protiv Disciplinskog tužioca Visokog saveta sudstva, što je naravno, odbijeno. Prijavljena sudija je nakon toga unapređena u sudiju Apelacionog suda. Dakle, potpuno truo pravosudni sistem koji je neophodno što pre demontirati.
- 10 Ovaj autor je pred Tribunalom u Hagu kod neobrazloženih sudskih odluka koristio sledeći argument: bez valjanog obrazloženja može se „presuđivati“ i bacanjem novčića (ili bar nagađanjem), ili je neko kriv, ili nije (u parnici: ili je u pravu ili nije). Izgledi za „pravičnu i ispravnu“ presudu su 50%. Kod nekih sudija to bi bio sasvim dobar procenat.
- 11 U ovakvoj situaciji savestan advokat mora stranku koja dolazi po savet radi započinjanja postupka pred sudom, da upozna sa svim mogućnostima koje se realno i ne retko ispoljavaju pred našim sudovima. Dakle, i da joj kaže da je sasvim moguće da izgubi spor iako je u pravu, da će sud da joj naplati sudsku taksu koja ponekad prevazilazi više godišnjih prosečnih plata a da istu neće često moći regresirati od druge strane čak i kad dobije spor, te i da spor može trajati i nekoliko decenija.
- 12 Tako na primer, ako punomoćnik tužioca, nakon trideset održanih ročišta ne stigne na vreme na trideset prvo, gubi spor iako je sasvim sigurno da je njegova strana u pravu. Na primer, zbog kašnjenja gradskog prevoza. I tada se potpuno neopravdano gubi celo imanje ogromne vrednosti, a onaj koji je u pravu mora još da suprotnoj strani plati ogromne troškove. Zar nije ovo primer toga koliko sud može građaninu da nanese štetu? Moramo ipak dodati da tome još doprinose i loši zakoni, ali i da loše sudije ne primećuju da su zakoni loši pa i ne pokušavaju da o tome obaveste zakonodavca ili da osim bukvalno jezičkog, koriste i druga pravila tumačenja zakona.

Prednji zaključak potkrepljuje i činjenica da građani Srbije takoreći nisu ni osećili izostanak rada ovakvih sudova. To je ujedno njihova poruka da mogu i bez njih. Više puta po više meseci sudovi nisu radili zbog tzv. reformi pravosuđa. Poslednji put, čitavih 6 meseci zbog obustave rada advokata. Izgleda, neradom ovakvih sudova građanima nije naneta neka šteta. Izgubili su pravdu, ali izgubili su i nepravdu i uštedeli ogromne troškove. Zaustavljene su i određene sudske malverzacije. Da su građani prilikom ovakvih prestanaka rada sudova Srbije bili lišeni i svih troškova pravosuđa, sigurno je da bi efekat prestanka ovakvog rada bio pre pozitivan nego negativan.

Mora se priznati da u sudovima postoji i određeni broj moralno i stručno podobnog kadra. Takođe, ponekad se u sistem ugradi i po koje dobro rešenje. Međutim, sva ta sasvim povremena poboljšanja i izuzeci mogu igrati čak i negativnu ulogu tako što će zamagliti neizlečivu sistemsku grešku. I ta sistemski greška generalno vodi u sve veće nevolje. Sistemski greška se može ispraviti samo promenom pravosudnog sistema, tj. radikalnom promenom sudova pod državnom kontrolom.

Ovde ćemo navesti samo jednu od bezbrojnih manifestacija te sistemske greške, koja očigledno potiče iz politike. Ministar pravde je politička ličnost koja nažalost ima ogromne pravosudne kompetencije. Dovoljno je samo reći da je po položaju član Visokog saveta sudstva, kao i Državnog veća tužilaštva, i da se njegove mogućnosti kreću u većem delu iznad mogućnosti koje pruža prva funkcija pravosuđa oličena u Predsedniku Vrhovnog kasacionog suda. Da dodamo samo i to da postavlja i javne beležnike, kao i javne izvršitelje uz napomenu da su ovlašćenja tih institucija ogromna i da su čak preuzele i jedan deo kompetencija sudova. Srbija, zloupotrebom politike bira na ta mesta kadrove od kojih se može imati samo nesaglediva šteta i koji zapravo ne bi ni mogli raditi na tom mestu.

Ta sistemski greška se može posmatrati i iz jednog drugog ugla. Naime, u osnovi pravosudnog sistema postoje samo dve determinante. Prva su kadrovi, a druga je regulativa. Ukoliko su kadrovi problem, kao što je kod nas zasigurno slučaj, onda tu treba tražiti poboljšanja. Međutim, ukoliko se izvrši pogrešna procena pa se sa problematičnim kadrom traži izlaz u izmeni regulative, kao što je opet, kod nas zasigurno slučaj, nastaje prava katastrofa. Ide se pogrešnim putem, troše se vremenski i materijalni resursi i problem nikad neće biti rešen. Što je još gore, prebacujući „krivicu“ na postojeću regulativu, ista se bez ikakve opravdane potrebe menja najšeeće tako što se iznalaze gora rešenja, pa se, uz „pogrešan kadar“ čak i ispravna regulativa pretvara u neispravnu, uz istovremene velike potrebe, zastoje i troškove. Stvara se jedan potpuni haos iz kojeg nema izlaza. Sve radi obične obmane građana „da se nešto radi“ i da su Parlament i eksperti veoma angažovani i produktivni. Posebno karakteristična za ovakav pristup je krivičnopravna i privrednopravna regulativa.

Takav kadar očigledno nije sposoban čak ni da locira probleme pa se na primer krivičnopravna regulativa okomila na privredu, porodicu¹³ i seks,¹⁴ dok se glavni

13 Ovo je suprotno duhu čl. 8. Evropske konvencije o ljudskim pravima pa i praksi Evropskog suda za ljudska prava u Strazburu koji upućuju na veoma ograničene intervencije države u porodični život.

14 U i ovom pogledu bi se moglo dosta toga reći, dovoljno je samo podsetiti se proširenja represije za posedovanje dečje pornografije kojoj u osnovi stoji Orvelovski projekat sa porukom „imaš

problemi Srbije koji očigledno potiču iz politike, posebno najtežih zloupotreba izbornih prava, a kao što vidimo i teških zloupotreba u pravosuđu, i ne primećuju.

Na ovakvo stanje sudova u Srbiji treba nadovezati skoro potpuno isključenje bilo kakve ozbiljne odgovornosti sudija za svoj rad. Pri tom treba imati u vidu i sinergiju sa istovetnim položajem javnih tužilaca, da bi se dobila potpuna slika velike neodgovornosti i to institucionalizovane, potpuno posrnulog pravosuđa. Disciplinska odgovornost sudija je skoro kuriozitet, a još veći krivična. Paradoksalno, dok se u većini drugih društvenih oblasti krivično pravo ostvaruje sa sve većom represijom i sve strožim kaznama, kršenje zakona od strane sudija je zapravo sve blaže i u principu, podleže nečemu što se može već nazvati bagatelnim kriminalom za koji se sudi u skraćenom postupku. Tako na primer, ako sudsko veće očigledno u nameri da određenom licu nanese štetu i nemajući nikakav osnov za to, neopravdano osudi nekoga na 40 godina zatvora,¹⁵ članovi istog mogu biti izloženi pretnji od šest meseci do pet godina zatvora.¹⁶ Takvu presudu i sa istim motivima može potvrditi i drugostepeno sudsko veće pa će presuda biti pravosnažna i izvršna. I za sve to se preti, u krivičnopravnom sistemu Srbije, bagatelnim kaznama i sumarnim postupkom iako se ovakvo ponašanje sudija sasvim prikladno u pojedinim slučajevima može kolokvijalno nazvati „sudskim ubistvom“.

Najzad, treba imati u vidu i sve veće prisustvo nečega što se u SAD već otvoreno definiše kao „lawfaring“,¹⁷ a što je u Srbiji itekako prisutno i to ne samo sa globalnim efektima nego sve do nivoa uticaja na donošenje sasvim pojedinačnih presuda na najštetniji način.

No, krivica za takvo stanje u sudovima svakako leži na domaćim institucijama i pojedincima. Beskrajn je niz, za običnog građanina nepojmljivo štetnih i nerazumnih sudskih odluka u Srbiji. Svakim danom u sve većem broju, pa ćemo ovaj deo izlaganja zaključiti još jednim primerom koji dovodi čak i do razmišljanja na koji način, ne isključujući i legalnu pa i legitimnu primenu sile, građani treba da se brane od ovakvih sudova.

pravo da zaviriš u svačiji kompjuter i da hapsiš po celom svetu, a putem virusa svakog možeš učiniti „izvršiocem dela“. Sve uz pretnju kaznom koja je u nekim državama stroža nego za genocid.

- 15 Motivi nisu bitni, teško ih je i utvrditi, ali to može biti na primer, po nalogu pojedinaca iz vlasti da se potpuno neopravdano osude na najteže kazne pojedinci, a možda i hiljade njih, koji se toj vlasti suprotstavljaju, ili na primer, zato što je osuđeni pojedinac otkrio teško krivično delo koje je izvršio neki „vođa“, itd, mogućnosti su neiscrpne.
- 16 V. odredbu čl. 360. Krivičnog zakonika Srbije od 2005. g. sa izmenama i dopunama koja inkriminiše krivično delo Kršenje zakona od strane sudije, javnog tužioca i njegovog zamenika.
- 17 Ova disciplina se uzdiže do nivoa kvazi nauke kojoj je cilj da se upotrebom ili zloupotrebom prava ostvare zapravo ratni ciljevi tj. ono što se nekad postizalo samo ratom. Ali i šire od toga, zapravo „sejanje pravnog otrova“ radi postizanja određenih efekata. Stoga i kovanica „lawfare“ od „warfare“ (engl. vođenje rata). Termin je popularizovan 2001. g. u govoru generala Čarlsa Danlopa (Charles Dunlop) na univerzitetu Harvard koji ga je definisao kao „strategija upotrebe ili zloupotrebe prava kao supstituta tradicionalnih vojnih sredstava da bi se postigli operacioni ciljevi“ – Charles J. Dunlop, Jr /2008/: *Lawfare today: A Perspective*, Yale J. International Affairs 146. Jedan od vidova je implementiranje štetnih rešenja u drugim državama putem „dobronamernih“ saveta i uputstava, što kod neukih i izuzetno poniznih političara i sudija jedne zemlje biva najsvesrdnije prihvatano.

Tako je Privredni sud u Beogradu u izvršnom predmetu 4.I.br. 2156/2013 uz asistenciju većeg broja radnika policijske stanice Savski Venac, dana 14.04.2014. g.¹⁸ izvršio neverovatan razbojnički čin u poznatom restoranu „Avala“ u Beogradu, preko puta stadiona „Crvene zvezde“ i to u vreme kada su gosti restorana ručali. Privredni sud je doneo rešenje koje glasi na prinudno iseljenje 162 m² prostora (iako je titular toga uknjižen na samo 104 m²), a onda je na osnovu toga legalni višegodišnji zakupac prostora od 324 m², iako nije nikad ni bio pozvan da učestvuje u tom sudskom procesu izbačen i iz preostalih 162 m². Predstavnik suda i prisutni policajci su odbili da se bilo ko od njih legitimiše pa je punomoćnik zakupca, nalazeći se upravo u grupi većeg broja policajaca, telefonom pozvao dežurnu službu policije da ih zaštiti od nasilja koje vrši sud i policija. Privredni sud i policija su tom prilikom oteli zakupcu svu njegovu imovinu koja se tu nalazila u vrednosti od oko 200.000 evra. Odbili su da mu za to daju bilo kakvu potvrdu,¹⁹ nisu mu dozvolili da prisustvuje bilo kakvom popisu, a odbili su i da njegove stvari izbace napolje gde bi ih on preuzeo. Oteli su i veliku metalnu kasu sa gotovim novcem, čekovima i dokumentacijom. Do danas zakupcu nista nije vraćeno od imovine koju mu je oteo Privredni sud u Beogradu uz asistenciju policijske stanice Savski Venac, verovatno su plen odavno razdelili. Naravno da je oštećeno lice sve učinilo da mu se vrati oteta imovina, od krivične prijave policiji, do viših policijskih organa, pa i Ministru policije, od kojih je dobio samo informaciju da se nešto navodno radi po njegovoj prijavi. Podneta je i krivična prijava protiv sudije koja je donela rešenje o ovakvom izvršenju i drugih lica, a koja nije ni odgovorila na bezbrojne zahteve oštećenih lica da im se vrati imovina, odnosno da im se dozvoli da je preuzmu bez obzira gde se nalazi (Marija Elizabeta Štulić).²⁰ Tu prijavu je nadležno tužilaštvo u roku od par dana odbacilo, a Apelaciono tužilaštvo odbilo prigovor u još kraćem roku očigledno i ne upuštajući se u osnovanost prijave. Druga lica koja su učestvovala u tom postupku, pre svega izvršni poverilac i izvršni dužnik takođe odbijaju da daju bilo kakvu informaciju o otetoj imovini.

Autoru ovog rada, kao punomoćniku u poslednjem navedenom primeru, preostalo je jedino da ovakvo svoje iskustvo sa sudovima Srbije prenosi kolegama širom sveta. Kao što i oni prenose negativna iskustva sa svojim sudovima.

Konačno, „pravda“ je u Srbiji i neverovatno skupa pa i sa tog aspekta potpuno nedostupna čak većini građana. Ovoga puta neće biti reči o advokatskim uslugama. Sudske takse su u većini slučajeva enormne, a razrezuju se i naplaćuju i tamo gde očigledno ne treba da postoje. Tako na primer, naplaćuje se taksa na žalbu i na reviziju, koje akte podnosi stranka, a nakon kojih se, po pravilu, neposredno donosi odluka suda po tom pravnom leku pa se onda naplaćuje i sudska taksa za žalbu i za

18 O tome je sledećeg dana pisala i dnevna štampa, v. „Blic“ i „24 časa“.

19 Da podsetimo, čak i najgorim kriminalcima od kojih se oduzima na primer, oružje ili droga, daje se potvrda o oduzetim predmetima.

20 Smatramo da je kritika rada pojedinih, a mnogobrojnih sudija, bez pominjanja imena po sve neefikasna i da do sada nije dala nikakve rezultate, te da je krajnje vreme da se kritika nečijeg rada veoma precizno locira. Sem toga, ovo je poželjno i u cilju zaštite savesnih sudija ali moramo napomenuti da nažalost, ekstremno bezakonje kod pojedinih sudija daje „ton“ radu celog suda pa i većih segmenata pravosuđa.

reviziju.²¹ Možemo primetiti da postojećem sudskom kadru u Srbiji ovo uopšte ne smeta, štaviše većina se trudi da ovu zabranu pristupa pravdi što doslednije sprovodi u ubeđenju da time čini uslugu državi koja pljačka svoje građane i lišava ih osnovnih ljudskih prava.

I na kraju ovog dela rada, da upotpunimo utisak o radu sudova u Srbiji, prisutno je i očigledno sve veće distanciranje sudova od pravne nauke. Nema pozivanja na stavove teorije, stavove pojedinih autoriteta, pa čak i na neke ranije značajne i prihvatljive sudske stavove. Stiče se utisak da je to kod postojećih sudova nešto sasvim nepoželjno i nešto što na momente gledaju sa velikim animozitetom.²²

2. METODOLOŠKI PRISTUP

Dve su osnovne postavke koje treba definisati u radu sa ovakvom orijentacijom. Pri tom, da ostavimo po strani podelu na nacionalni i međunarodni aspekt organizovanja i rada sudova, te se na međunarodni aspekt samo sporadično osvrćemo. Kriza sudova je međutim, prisutna i tamo, pa čak i kod sudova koji se bave zaštitom ljudskih prava, na primer, Evropskim sudom za ljudska prava u Strazburu. Ovaj sud i nije ništa drugo do priznanje teške krize nacionalnih sudova jer se bavi upravo zaštitom građana od povreda koje im nanose nacionalni sudovi a koje svojim brojem ukazuju na izuzetnu masivnost. No, i taj sud radi u poslednje vreme kao refleksija nacionalnih sudova. Specifičnost mu je u tome da katastrofalno loše radi tamo gde i nacionalni sudovi tako rade, a bolje tamo gde su i nacionalni sudovi bolji. To je moguće zahvaljujući činjenici da radi po sekcijama koje su opredeljene prema određenim državama, sa najčešće odlučujućim uticajem kadra (sudijskog ili pomoćno-stručnog koji po svojoj slobodi servira sudijama suštinu predstavke) iz države protiv koje je uperena predstavka Evropskom sudu.

Prva postavka je ocena postojećeg stanja, što je već učinjeno na jedan najopštiji način, i što, čini nam se, nimalo nije teško i nepouzđano. Rad sudova, kao državnih organa, ne zaslužuje prelaznu ocenu. Upravo naša zemlja je jedan od najboljih argumenata i dokaza u prilog prednje konstatacije uzevši to pitanje u globalu. Glavni uzrok tome su politika i izvršna vlast koje su odavno ušle u sferu bitnog uticaja na funkciju

21 Koliko to može iznositi ilustrovaćemo jednim skorašnjim primerom. Rešavajući po reviziji izjavljenoj od strane privrednog društva koje već duže vremena nema nikakvog poslovanja i koje čini samo vlasnik sa malom penzijom kao jedinim primanjem, Vrhovni kasacioni sud je u predmetu Prev. 300/2016 doneo presudu dana 30.03.2017. g. (sudije D. Slijepčević, B. Stanić i G. Ajnšpiler Popović) kojom se revizija odbija. Presuda od 3,5 strane sadrži svega par rečenica obrazloženja, (po našem mišljenju, koje ovde nije bitno, potpuno pogrešnog koje ne zadovoljava ni standarde studenta početnika). Za to (reviziju koju je on pisao i sudsku presudu) je ispostavljen podnosiocu revizije „račun“ od ukupno 1.489.511,50 din. (oko 12.500 evra) koji iznos se u slučaju neplaćanja u roku od 8 dana može znatno uvećati. Taj iznos je za podnosioca revizije viši od njegove petogodišnje penzije, tj. njemu je pristup čak i takvoj „pravdi“ praktično zabranjen. Da ponovimo, ne radi se o celom procesu, nego samo o jednom jedinom aktu veličine 3,5 strane.

22 Autoru ovog rada u 99% slučajeva pred svim sudovima, posebno pred Ustavnim sudom, sudovi brišu titulu „dr“ iako je on uvek ističe. Tako nešto ne samo da nije u skladu sa zakonom, posebno sa advokatskom firmom koja stoji i na pečatu i memorandumu, nego ukazuje i na nedostatak elementarnog vaspitanja, kao i na izuzetno niske moralne, pa i stručne, kvalitete sudijskog kadra.

presuđivanja i tu je sve više politike. Počevši od odabira ljudi koji vrše tu funkciju. Naravno, to se pre svega odnosi na vladajuću politiku koja je neraskidivo vezana za vlast. Tako su sudovi postali instrumenti vlasti. Neretko, upravo glavni instrumenti vlasti. Sud je postao osnovna politička poluga. Tu su pravda i istina potisnuti u potpuno drugi plan i ispoljavaju se samo kada su neophodne kao paravan političkim ciljevima.

Druga postavka je neuporedivo više problematična, a to je pitanje šta može da zameni državne sudove i koja su sve poboljšanja moguća. Čini se da je nemoguće dati jedan generalni, naročito jedinstveni odgovor, posebno u ovoj fazi razvika svetskih pravosudnih sistema. Naravno, velike razlike i specifičnosti postoje i u raznim vrstama sudskih tela sa uveliko različitim kompetencijama. Cilj ovog rada je da ukaže samo na neke moguće pravce traganja za takvim rešenjima, kao i na potrebu za time.

Možda upravo na ovom mestu treba reći nešto o odnosu ovih razmišljanja sa abolicionističkim, pa i anarhističkim pristupom. Mada se u ovim razmišljanjima ne daje definitivni stav o optimalnom pravcu promena, može se reći da ista imaju nekih dodirnih tačaka sa obe pomenute orijentacije, ali da se nikako ne mogu sa istima poistovetiti. Pre svega, abolicionizam je vezan za krivično pravo dok se ovde razmišlja o odlučivanju u najširem mogućem pravnom prostoru. Hronološki gledano, čini se da je najrealnije radikalne promene izvesti prvenstveno van krivično-pravne oblasti. Drugo, uopšte nije reč o ukidanju krivičnog prava, već o pitanju ko će ga i kako primenjivati.

Što se tiče nekih sličnosti sa pojedinim postavkama anarhizma, svakako da ovde postoji stav da ovakvu državu u mnogo čemu što je predmet ovog rada treba razvlastiti i da je ista pokazala i dokazala da se od nje mogu očekivati samo sve lošiji rezultati. Posebno, upravo za krivično pravo i krivično pravosuđe sve su prisutnija zapažanja da isto u ovakvim uslovima sve više samo po sebi postaje problem „jer se pretvara u nešto što umesto da zaštiti čoveka i njegove najvažnije vrednosti, počinje da ugrožava te vrednosti.“²³ Slično tome, Louk Hulsman primećuje da „zakoni i strukture, teorijski stvoreni da štite građanina mogu u izvesnim slučajevima da se okrenu protiv njega.“²⁴

3. MOGUĆI PRAVCI RAZVOJA

3.1. Opšte postavke

Pre svega, jasno je da bi jedna od osnovnih mogućnosti uspostavljanja nezavisnog sudstva morala podrazumevati sudove koji su nezavisni od države. Trojstvo u vlasti: zakonodavna, izvršna i sudska, nikako nije sveto. Dakle, neophodno je imati sudske institucije koje su odvojene od države. Ovde moramo napomenuti da su i internacionalni sudovi takođe emanati država i to po pravilu, onih najjačih i najuticajnijih.

23 Z. Stojanović /2016/: *Politika suzbijanja kriminaliteta*, edicija Crimen 37, Beograd, str. 132, 133.

24 Louk Hulsman, Jacqueline Bernat de Celis /2010/: *Izgubljene kazne, krivični sistem pod znakom pitanja*, edicija Crimen 17, Beograd, str. 15.

Pri tom, nije neophodno da ta odvojenost bude potpuno izražena u sva tri osnovna segmenta funkcionisanja pravosuđa: donošenju regulative uključujući i one koja reguliše subjekte funkcije presuđivanja, donošenju odluka, tj. presuđivanju i treće, izvršavanju tih odluka. Odvojenost treba da bude izražena, na prvom mestu, prilikom izbora presuditelja i njihovog rada.

Zapravo, država je najpotrebnija sudovima samo tamo gde je neophodan monopol sile. Radi sprovođenja izvršenja njihovih odluka. No, zar radi toga što raspolaze golom silom treba da bude jedini nosilac funkcije utvrđivanja istine i pravde putem sudskog odlučivanja? Sigurno je da ne. Monopol prinude, već sam po sebi nije dovoljna garantivna funkcija države za pravilan razvoj i primenu prava.²⁵ Bojimo se da je država, naročito kriminalizovana država, upravo zloupotrebljavajući taj monopol sile, od društva preuzela sudsku funkciju i pretvorila je u jednu od najsveobuhvatnijih i najefikasnijih mehanizama vlasti. Država je dobra da obezbedi prinudu kao sredstvo za nesmetan rad sudova, ali za sve ostalo, naročito i za odabir sudija, je loša.

Još je jedan veoma bitan opredeljujući faktor odnosa sudova i državne vlasti, a to je obezbeđenje materijalnih uslova funkcionisanja sudova. No, koliko je to dobro za sudove, još gori su negativni efekti. To je takođe faktor koji može uticati na sudsku nezavisnost od državne vlasti i politike, bez obzira što prikupljena sredstva bužeta u osnovi imaju imovinu građana. Stoga bi svakako bilo dobro da sudovi sredstva i samostalno prikupljaju, kao i da imaju veće ingerencije prilikom opredeljivanja budžetskih sredstava namenjenih funkcionisanju sudova. Uostalom, kada bi celokupan iznos sudskih taksa koje se sada određuju, pa i naplaćuju, bio namenjen sudovima, verujemo da bi to bilo sasvim dovoljno za sve objektivno iskazane potrebe sudova.

Pri svemu, u osnovi ustavnog položaja takvog sudstva mora da bude princip da je pravda uvek dostupna svakom građaninu, a ne samo bogatima i uticajnim kako to danas proističe iz političkih opredeljenja koja diktiraju uslove rada našeg pravosuđa. Tako na primer, sudska taksa za iole vrednije sporove pred privrednim sudovima, prolaskom predmeta kroz više sudskih instanci, može dostići i iznose od 20–30.000,00 evra.²⁶ Sudske takse pred privrednim sudovima u Srbiji su već hiljade privrednih subjekata upropastile i oterale u stečaj. Čak i onih koji su bili u pravu i dobili spor. Nažalost, privredni sudovi iako su im takvi podaci dostupni, prećutkuju tu činjenicu. Ipak, najveći doprinos privrednih sudova²⁷ u potpunom razaranju i

25 S. Stojanović /2000/: Novi sud za novi svetski poredak, *Jugoslovenska revija za kriminologiju i krivično pravo*, br. 1–2, Beograd, str. 224.

26 U ovakvim slučajevima građani treba da se obrate privatnim sudovima, tj. arbitražama koje bi brže, jeftinije pa i kvalitetnije rešile spor. Međutim, tu sistem štiti nesavesnu stranku koja neće prihvatiti arbitražni sporazum te arbitraže ne može biti, jer su joj bolji izgledi pred državnim sudom gde osim razvlačenja postupka može, sasvim realno, čak i dobiti spor iako nije u pravu.

27 Te sudove bi ionako trebalo ukinuti. Pre svega više nemaju čime da se bave jer je preostalo veoma malo privrednih subjekata, a broj sudija je ostao isti kao i pre. Privredni nekog rada daju stečajni postupci i parnice povodom istih koje ustvari nisu privredni sporovi jer je privredna aktivnost prestala nego pre svega sporovi oko ostavine pravnih lica. Mali broj postojećih privrednih subjekata se retko usuđuje da se obrati privrednim sudovima, posebno zbog velikih troškova i neizvesnosti

uništenju privrede Srbije, time i gubitku mnogo hiljada radnih mesta i ugrožavanja egzistencije stotina hiljada, ako ne i miliona, građana Srbije, je dat kroz stečajne postupke mahom pokrenute i sprovedene u sprezi sa političko-bankarskim strukturom, što bi moglo biti predmet posebnog rada.

Uostalom, postoje i mnoge druge oblasti društvenog života i raznih aktivnosti gde država više nije nikakav nosilac i gde stvari funkcionišu i bez nje, odnosno na manjoj ili većoj udaljenosti, ali u svakom slučaju bez njenog odlučujućeg uticaja. Sa demokratizacijom društva država se u mnogim segmentima „razvlašćuje“. Razvlašćuje se čak i u upotrebi prinude, pomenimo samo privatna obezbeđenja, pa u određenom smislu čak i privatne izvršitelje.²⁸ Tu demokratizaciju mora da prati i demokratizacija sudova. Na koji način, još ćemo o tome nešto reći.

No, uporedo sa razvlašćivanjem države i politike u odnosu na sudove nameće se pitanje definisanja novih oblika kontrole rada sudova. Sudska samovolja i bezvlašće, da ne pominjemo nestručnost i nedisciplinovanost, su nažalost itekako mogući i bez uticaja politike i države. Pre svega korupcija, veoma je prisutna ne samo u odnosu na organe vlasti i političare, nego uopšte. Međutim, i ovo poslednje je dobrim delom rezultat uticaja vlasti i politike na izbor sudija i ponašanje u sudovima. Ipak, zaraza koja je sa politike preneti na sudove na znači da će se ti sudovi uvek ponašati u skladu sa voljom političkih moćnika, bar kada su u pitanju predmeti koji nemaju političkih implikacija. Postoje i lični i grupni interesi u sudovima koji mogu imati odlučnu ulogu,²⁹ sve na štetu istine, pravde, i konačno i najvažnije, građana.

Da li su sudovi oduvek bili državni organ? Istorija nam ukazuje da su sudovi stariji od države i da nije tačno da sudovi ne mogu bez države. Razni oblici plemenskih sudova bili su prisutni znatno pre nastanka država. Sudovi su bili vezani za kolektivitete koji su prethodili državi. Sudili su po pravilima koja su bila bazirana na moralnim normama. No, države su naprosto prisvojile sudove da bi im poslužili kao svoj instrument vlasti.

A da li su danas svi sudovi u državnim rukama? Odgovor je i ovde negativan. Brojna su sudska tela nad kojima državni organi nemaju odlučujući uticaj. Nažalost, radi se o sudskim telima sa još uvek manje značajnim i ograničenijim kompetencijama. Disciplinska tela sa svim atributima presuđivanja imaju kako neprofitne organizacije, još više i privredne kompanije i sportska društva. Ovi poslednji imaju čak i stalni međunarodni sud.³⁰

ishoda ma koliko bili u pravu. Konačno, koliko je nama poznato, ovakvi sudovi posebne nadležnosti uglavnom i ne postoje u državama Evropske unije.

28 Zakonom o izvršenju i obezbeđenju iz 2015. g. (u celini stupio na snagu 01.06.2016. g.) ova institucija dobija naziv „javni izvršitelji“, kao i dodatne funkcije iz dotadašnje nadležnosti sudova. Ipak, država ostaje odlučujući faktor kako u izboru nosioca ovih funkcija, tako i u definisanju njihovog rada.

29 U predmetu koji je vođen pred Posebnim odeljenjem Višeg suda u Beogradu kolokvijalno nazvanim „Stečajna mafija“ (predmet K. P. 11/06), autor ovog rada je par godina bio jedan od branilaca i svo to vreme se nije mogao oteti globalnom utisku da je u pitanju bio obračun jače kriminalne grupe koja je stajala iza optužbe i slabije, koju su činili okrivljeni.

30 Tako na primer, Arbitražni sud za sport, kao međunarodno sudsko telo sa sedištem u Lozani, Švajcarska. Pod veoma ograničenim uslovima, moguće je odluke ovog suda preispitivati pred

Tom spisku bi se mogle dodati i razne nedržavne arbitraže, mirovna veća, narodni sudovi³¹ i sl. Arbitraže su naročito prisutne u oblasti privrede, kako čisto nacionalne, tako i sa elementima inostranosti. Arbitraža je privatnopravni sistem vršenja pravosudne funkcije i njene odluke i postupak, su po pravilu, nezavisni od pravosudnih nacionalnih sistema.³² Izuzetak je najčešće prisutan prilikom prinudnog izvršenja arbitražnih odluka.

Kod nas, mislimo da bi bilo jako korisno ustanoviti i institucionalizovati arbitraže pri advokatskim komorama sastavljene isključivo od advokata po izboru stranaka. Zapravo, u ovom poslednjem slučaju, sigurni smo da bi ovakve arbitraže bile i kvalitetnije ali i neuporedivo jeftinije i efikasnije od državnih sudova. Ako se osvrnemo na ovde date primere rada državnih sudova, kod ovakvih arbitraža bilo bi zasigurno nemoguće da sporovi traju po 30 godina, a u odnosu na troškove postupka, takve arbitraže bi se mogle zadovoljiti i sa 30 puta manjim iznosom nego što se od građana traži na ime sudske takse za jednu malu odluku sa besmislenim sadržajem.

Konačno, neophodno je izričito naglasiti da nikakva delotvorna promena nije moguća dok se društvo ne oslobodi presudnog uticaja loše i kriminalizovane politike. U društvu koje funkcioniše sa bezbroj teških neregularnosti neizvodljivo je obrazovati sudove koji će raditi regularno i koji će biti od samog početka potpuno imuni na takve neregularnosti.

3.2. Osnovna razgraničenja

Od čega poći, dileme su velike. Kao što su i mogućnosti. Pre svega, moguće su više ili manje radikalne promene. Potpun raskid sa državom kao prvi korak u transformisanju sudova, mislimo da bar u ovom trenutku nije realan. Ne samo da nije izvodljiv, nego nismo skloni da verujemo da bi izvesno odmah davao bolje rezultate. Međutim, moguće su zamene određenih sudova alternativnim rešenjima. Isto tako, manje izmene dosadašnjeg sistema su itekako moguće.

Pri tom bi valjalo imati u vidu i određene specifičnosti koje postoje zavisno od karaktera predmeta o kojem sud odlučuje.

3.3. Izbor presuditelja

Izmene na kojima treba najviše insistirati, i koje su od najvećeg značaja u funkcionisanju sudova jesu one koje se odnose na pitanje kadrova – sudija. U tome je moguće razlikovati dva momenta. Prvi koji se odnosi na pitanje ko bira sudije i po kojoj proceduri, i drugi, koji se odnosi na uslove za izbor sudija.

Švajcarskim Federalnim sudom. Vidi o tome više: *The New Oxford Companion to Law*, ed. P. Cane and J. Conaghan, Oxford University Press, 2008, str. 247.

31 U svom uvodnom govoru od 02.05.1967. g. u Stokholmu, prilikom osnivanja Raselovog Tribunala za suđenje SAD zbog zločina učinjenih u Vijetnamu, govoreći o izvorima moći koji mogu opredeliti formiranje suda, Žan Pol Sartr pominje sa jedne strane državu, a sa druge narod, v. o tome *Raselov sud*, izdanje Prosvete, Beograd, 1969, str. 19. Sem Raselovog Tribunala, ideja narodnih sudova, poznata još u staroj Atini kao *Eklesia*, realizovana je u mnogim prilikama tokom istorije i širom sveta. Postoji i Stalni narodni tribunal (Permanent People's Tribunal – PPT) sa sedištem u Rimu.

32 A. Jakšić /2007/: *Građansko procesno pravo*, izdanje „Službenog glasnika“, Beograd, str. 652–653.

Naše je mišljenje da sudije u velikoj meri treba da biraju građani. I to bez ikakvog uticaja politike i državnih organa. Ovo se naročito odnosi na sudije viših sudskih instanci. Sem toga, pokazalo se da ni rešenje po kojem druge sudije imaju velikog uticaja na izbor sudija nije dobro. Dogodilo se da korumpirano sudstvo bira sudije, pa nije potrebno ni nagađati u kom pravcu se takav izbor odvija.

Jedna druga varijanta koja se može kombinovati sa prethodno navedenom je da se u proces presuđivanja, kao potpuno ravnopravne sudije uključe i ne-državni kadrovi. Analogno ranije postojećim sudovima udruženog rada.³³ Na primer, iz redova istaknutih pravnika koji su potpuno nezavisni od politike i raznih pritisaka države i njenih činovnika.

U radu je već navedeno da postoje značajne mogućnosti u kojima sudska tela čine ne-državni kadrovi. Kao poseban primer koji je poslednjih par decenija ostvario značajne rezultate su *gacaca* sudovi³⁴ u Ruandi. Isti su sastavljeni od starijih i najuglednijih članova određenog društva. Mahom su sudili za genocid koji se 1994. g. dogodio u Ruandi. Presudili su hiljade slučajeva. Kazne su često veoma stroge i glase na veoma duge zatvorske kazne. Bez obzira na relativni laicizam ovih sudova, povezan sa tradicionalizmima u društvima u kojima se sudilo putem *gacaca* sudova, u konkretnim uslovima, ti sudovi su ostvarili pozitivnu ulogu. Naime, u konfliktu u Ruandi tokom 1994. g. bilo je oko 800.000 mrtvih i verovano srazmerno toj cifri i ogroman broj onih koji su učinili zločine. U takvoj situaciji postojeći Međunarodni Tribunal za Ruandu, kao i nacionalni sudovi Ruande imali su kapacitete za presuđivanje samo jednog izuzetno malog procenta zločina i učinilaca.

Prilikom izbora takvih sudija, mislimo da bi na prvom mestu trebalo da stoji moralni kriterijum i da je osnovni zahtev za jednog sudiju, ukratko rečeno, da bude pošten čovek. Shvatamo da bi definisanje ovog obično vrlo osetljivog kriterijuma bilo izuzetno teško. Ali, društvo koje nije u mogućnosti da shvati i definiše pojam poštenja, ne treba ni da postoji. Tako mora biti, kao što je to od biblijskih vremena bio uslov za sudiju tokom istorije i širom sveta. Tek na drugo mesto dolazi stručnost gde treba postaviti takođe visoke kriterijume, a onda radne osobine i lična hrabrost. Drugim rečima, sudiji je potreban integritet koji omogućuje suđenje svakom čoveku na bilo kojem položaju.

3.4. *Neki osnovni principi*

Osnovna polazna tačka u promeni sudskog sistema,³⁵ a koja u stvari čini najosnovniju postavku funkcionisanja sudova, je posve jasna. Sudovi služe da rešavaju

33 U svojoj višedecenijskoj bogatoj karijeri autor ovog rada bio je i sudija suda udruženog rada i bez ikakvih dilema svedoči da su ti sudovi bili neuporedivo bolji od sadašnjih sudskih veća za radne sporove.

34 Na jeziku Kinyarwanda koji se govori u Ruandi reč „gacaca“ bukvalno znaci „travnjak“, gde se po pravilu suđenja i odvijaju. V. o tome više slučaj Rwanda v. Nteziryayo and others, High Court of Justice, London, Judgement 28.7.2017.

35 Bilo bi potpuno degutantno upotrebiti termin „reforma pravosuđa“ i to ne samo zbog dosadašnjih bezbrojnih reformi koje nisu donele ništa dobro i koje su doprinele da se država decenijama unazađuje, sve uz enormne troškove, nego i zbog toga što bi ta promena morala biti na višem nivou od reforme u ubičajenom značenju.

probleme građanima,³⁶ posmatrajući to i pojedinačno i u globalu. Nikako ne služe tome da im još stvaraju probleme. A problem je građanima, čak i bez konačnog ishoda u odlučivanju sudova, već stvoren ogromnim troškovima i dugotrajnim vođenjem postupka.

Nažalost za više od četiri decenije rada pred sudovima Srbije, autor ovog rada i pored te jasnoće nije dobio nikakvo uverenje da je većini sudija to jasno.

U osnovne principijelne postavke svakako bismo svrstali i bezrezervno zaoštavanje odgovornosti sudija za svoj rad. I istorija pokazuje koliko štetočinski učinak može biti od rada sudija. Tako, u Nirnbergu im je posebno suđeno.³⁷ Tačno je da je akcenat suđenja bio usmeren ka ratnim zločinima, ali primetno je bilo da je optuženje glasilo i na period pre rata, kao i da su zločini bili usmereni i protiv domaćih građana. Generalni tužilac je, između ostalog, optužio za „sudska ubistva i druga divljaštva koja su učinili uništavanjem prava i pravde u Nemačkoj, koristeći isprazne forme legalnih procedura za progone, porobljavanje i istrebljenje u masovnoj meri.“ A u presudi se na jednom mestu kaže: „Ukratko, optužba je za svesno učestvovanje u široko nacionalnom od strane vlasti organizovanom sistemu nasilja i nepravde, u povredi zakona rata i čovečnosti, koje je izvršeno u ime zakona po ovlašćenju Ministarstva pravde a putem instrumentalizacije sudova“.³⁸

U našoj sadašnjoj praksi se često čuje da je teško dokazati odgovornost sudija.³⁹ No, potrebno je samo prilikom suđenja sudijama primeniti iste one standarde koje oni primenjuju prema građanima pa će se videti da je to izuzetno lako. Pri tome, čak i kada bismo izabrali samo najpouzdanije slučajeve, tu odgovornost bismo nesumnjivo mogli utvrditi bar kod svakog trećeg sudije.

Pitanje odgovornosti sudija bi svakako moralo biti stavljeno u nadležnost posebnih sudskih i tužilačkih tela, sačinjenih isključivo od lica sa maksimalnim moralnim i stručnim kvalitetima, nezavisnih od bilo kakvih političkih ili drugih uticaja. Zapravo, to bi mogao biti čak i početni korak u nekoj istinskoj reformi pravosuđa.

3.5. *Inicijativa građana nosilaca prava*

Ovo je već područje za koje smatramo da pruža velike mogućnosti. To bi se moglo nazvati i inicijativom i delovanjem žrtava no, kako se ne radi samo o krivičnom pravu opredelili smo se za ovakav podnaslov.

36 Mnoge sudije, naročito u građanskim sporovima pokazuju da čak i ne primećuju da treba da rešavaju problem nepoznatog građanina, nego problem advokata koji ga zastupa, pa se sa takvom postavkom u mnogome i orijentišu prema predmetu. Povremeno se čak i pojedinim advokatima svete i to ni najmanje se ne obazirući na to što ustvari namerno čine štete samo, njima potpuno nepoznatim građanima koje zastupaju ti advokati.

37 Tačnije radi se o postnirnberškim procesima, u ovom slučaju suđenju od strane Vojnog tribunala III iz američke okupacione zone održanom tokom 1947. g, slučaj *United States v. Josef Altstoetter et al*, kolokvijlno nazvan „slučaj Pravda“ (Justice Case). Optuženo je 16 lica, devet iz Ministarstva pravde Nemačke, ostali su bili sudije i tužioci, većina je osuđena, svi na vremenske kazne zatvora, nekolicina i doživotno.

38 Presuda od 4.12.1947, str. 37.

39 Naravno, sve ovo treba primeniti i u odnosu na javne tužioce za koje moramo reći da su najveća „rak rana“ na telu pravosuđa Srbije.

Građanin ima inherentno pravo da štiti svoja prava i tu mogućnost koju mu je država skoro potpuno oduzela treba i mora da povrati i to u većoj ili nešto manjoj meri. To pravo zaštite država mu je oduzela, a da mu pri tom ne samo pruža svakim danom sve manju zaštitu, nego mu čini i neizmerne dodatne štete, kao što se može sagledati i iz primera prethodno datih u ovom radu. Radi se o raznim oblicima samozaštite. Najčešće, radi se o suprotstavljanju nasilnim aktima. *Vim vi repellere licet* ili sila se silom može odbiti.⁴⁰

Sa stanovišta legaliteta ovde bi se pre svega moglo govoriti o institutima nužne odbrane⁴¹ i krajnje nužde u krivičnom pravu ili dozvoljene samopomoći u građanskom pravu. Svi ovi pojmovi su dosta neodređeni i u praksi su skoro uvek podložni tumačenjima. Državni sudovi u Srbiji su ove mogućnosti uvek najrestriktivnije tumačili, što ni sa aspekta tehničkih pravila o tumačenju nema opravdanja. A mnogo manje sa aspekta čak i najosnovnijih ljudskih prava.⁴² Iz ovog prava izvire i njegov ekstremni oblik, pravo čoveka na posedovanje oružja. I dok je ovo u većini država samo mogućnost, u malom broju zemalja, ali među kojima su SAD to je čak ustavom zagarantovano pravo građana.⁴³ Kako se može zaključiti, pravo na držanje i nošenje oružja u SAD je ustanovljeno Ustavom u dobroj meri da bi se građani zaštitili i od tiranije vlasti.⁴⁴

No, napred pomenute pravne institucije podrazumevaju da se građani štite povređujući određena dobra ili prava drugih, i to zakon pod određenim uslovima dozvoljava. Međutim, daleko su brojnije, takoreći bezbrojne situacije u kojima građani štite svoja prava (pojedinačno ili grupno) putem radnji i akata kojima se, ne povređuju (u smislu regulativom zaštićenih dobara čija povreda u principu nije dozvoljena) prava i dobra drugih.⁴⁵ Takve mogućnosti su očigledno neograničene ali mogu se definisati samo prema konkretnoj situaciji.

Ovakvo delovanje građanina može imati i značajan efekat preventive, tako da bi se potreba za nekim presuđivanjem mnogo manje pojavljivala.

40 Justinijan, Digesta, VI vek.

41 Zanimljivo je da u Srbiji niko nije ni pomislio, još manje javno rekao, da su u poznatoj aferi „Savamala“ u Beogradu kada su nepoznata maskirana lica lišili slobode noćnog čuvara i druga lica, a zatim uništila određenu nepokretnu imovinu, bili ispunjeni svi uslovi za delovanje u nužnoj odbrani, posebno od strane naoružanog noćnog čuvara. Ovo pitanje se već proteže na razmišljanja o ozbiljnoj deficijentnosti u postojanju pravne svesti kod građana.

42 Vidi o tome naročito Univerzalnu deklaraciju o ljudskim pravima UN, 1948, naročito čl. 12. Iz iste je sasvim vidljivo da su prava građanina zaštićena i u odnosu na delovanje sopstvene države, odnosno državnih aktera.

43 Ustav SAD, 1789, II Amandman, 1791, garantuje pravo na držanje i nošenje oružja.

44 Džejs Medison (James Madison), četvrti američki predsednik, popularno nazvan „ocem Ustava SAD“ je još januara 1788. u listu Federalist Paper No. 46 dao o tome detaljno obrazloženje. Svoje obraćanje Medison započinje rečima da je Američki narod nadređen kako federalnoj tako i vladama pojedinih država. I samo se iz njegovog izlaganja može jasno razumeti pominjanje milicije organizovane od strane naroda u Drugom amandmanu.

45 Na primer, građani neće uzimati kredite od određenih banaka, ili neće im davati svoj novac na štednju kako bi izbegli mogućnost da im te banke, jednostavno rečeno, otimaju imovinu. Ili, nepoštene izbore i nepoštene političare treba bojkotovati, itd.

4. ZAKLJUČNE NAPOMENE

Kao što je već rečeno, predmet rada je određena skica mogućih budućih promena i iniciranje razmišljanja na tu temu. Stoga nije neophodno prethodne zaključke o funkcionisanju pravosuđa potkrepiti sa još beskonačno mnogo primera. Može se reći, ti zaključci su u Srbiji čak i notorna činjenica. Isto tako, nije neophodno ukazivati i na bezbroj mogućih promena.

Mišljenja smo da već i samo razmišljanje na ovaj način treba da predstavlja podstrek i pritisak na posrnulo pravosuđe da se koriguje u pravcu savesnog, korektnog i kvalitetnog rada. Ovakvi sudovi treba da izgube ekskluzivitet u presuđivanju. Na momente se možemo zapitati kome su uopšte potrebni i da li građani od njihovog rada imaju više štete ili koristi.

Konačno, ovaj naš pokušaj razmišljanja o alternativama sadašnjem presuđivanju ne bi bio potpun ako u sistem promena ne bi bile uključene i određene komplementarne institucije kao što je pre svega, javno tužilaštvo, a zatim i advokatura. Međutim, laičku javnost, koja često „izvor zla“ pod dejstvom razne propagande vidi upravo u advokaturi, ne toliko negativne u odnosu na advokaturu, koliko pozitivne u odnosu na sudove i tužilaštva kao državnih organa, podsećamo da advokati ne pišu ni presude niti optužnice.

Naše društvo stremi ulasku u Evropsku uniju. Ali, kako tamo ući kad upravo najvećim zagovornicima te ideje nedostaje ono najosnovnije, a to je evropski način razmišljanja i ponašanja.⁴⁶ Prećutkivanje, podržavanje, pa i sprovođenje ponašanja čiji su primeri dati u ovom radu su sušta suprotnost ne samo demokratizaciji i slobodnoj kritici negativnih pojava, nego i prepreka bilo kakvoj mogućnosti da se dođe do iole zadovoljavajućih rešenja.

Razmišljajući na ovakav način smatramo da pravo pitanje koje se postavlja nije to da li bi nova rešenja bila dobra, nego da li bi to funkcionisalo gore nego sadašnji sudovi. Kada se tako postavi ključno pitanje, odgovor postaje sve neizvesniji. Štaviše, u tom vrednosnom sudu jedna veoma bitna komponenta skoro sigurno govori protiv državnih sudova – nova rešenja bi bila jeftinija, time i pristupačnija za ionako potpuno osiromašene i obespravljene građane.

Iz navedenog sledi da je došlo vreme da se započne potraga za bitnim promenama, pa i za alternativama „sudova u državnom vlasništvu“. Šta više, izgleda da je takav pravac nužnost.

Tek smo na početku istraživanja jednog ogromnog prostora i pronalaženja mehanizama koji će davati bolje rezultate. Naravno da tu postoji bezbroj prethodnih pitanja, počevši od terminoloških, pitanja formi, regulative, nadležnosti, o mogućnostima sprovođenja itd. Ovaj rad je samo skica za istraživanja u tom pravcu. Ali,

46 Pošto nemaju te kvalitete, naši političari prećutkuju najosnovniju komponentu koja je neophodna za ulazak u jedno napredno društvo u okviru Evropske unije. Za to je pored materijalne osnove, još više neophodno nešto što se na engleskom jeziku (od grčkog) formuliše kao *idiosyncrasy* – određeni model ponašanja i razmišljanja.

kao što je rečeno, mora se početi sa time. Istina i pravda se moraju sačuvati po svaku cenu. Država bez pravde je jednaka razbojničkoj družini.⁴⁷

POPIS LITERATURE

- Bogić J. /2011/: *Zakonom protiv Zakona, uzroci i posledice demokratske anarhije*, Beograd.
- Cene P., J. Conaghan (ed) /2008/: *The New Oxford Companion of Law*, Oxford University Press.
- Dunlop Ch. /2008/: *Lawfare today: A Perspective*, Yale J. International Affairs 146.
- Houlsman L., Bernat de Celis J. /2010/: *Izgubljene kazne, krivični sistem pod znakom pitanja*, edicija Crimen 17, Beograd.
- Jakšić A. /2007/: *Građansko procesno pravo*, Beograd.
- Jovanović S. /1906/: *Osnovi pravne teorije o društvu*, Beograd.
- Madison J. /1788/: *Federalist Paper* No. 46.
- Raselov sud, izdanje „Prosvete“, Beograd, 1969.
- Roberts P. C. /2010/: *Interwiev*, Global Research publication.
- Rwanda v. Nteziryayo and others, presuda od 28.07.2017. g. High Court of Justice, London.
- Stojanović S. /2000/: *Novi sud za novi svedski poredak*, Jugoslovenska revija za kriminologiju i krivično pravo br. 1–2/2000, Beograd.
- Stojanović Z. /2016/: *Politika suzbijanja kriminaliteta*, edicija Crimen 17, Beograd.
- United States V. Josef Altstoetter et al. (slučaj „Pravda“) pred Vojnim tribunalom III, Nurnberg, 1947.
- Univerzalna deklaracija o ljudskim pravima UN /1948/.
- Ustav SAD /1789/ sa Drugim amandmanom /1791/.

Stojanovic Slobodan, PhD
Attorney-at-Law, Belgrade

STATE COURTS – PERSPECTIVES

SUMMARY

The article is dealing with state owned courts with utmost criticism. Contemporary states are predominantly burdened with enormous troubles many are so called “failed states”. The courts, being the state organs are tied to such states. Therefore, in “failed states” there must be the “failed courts.” This pertains especially to Serbia and its courts, including Constitutional court. However, the logical consequence is that under existing system it is almost impossible to achieve any improvement with existing political Establishment and its staff.

Yet, there are some proposals, all based on making some distance from State and politics.

47 Sveti Augustin: O božjoj državi, IV, 4: *Remota itaque iustitia quid sunt regna nisi magna latrocinia –Odmakne li se pravda, šta su kraljevstva nego velike razbojničke družine?*

Truth and justice are too precious for the Mankind to remain exclusivity of state due only to the physical power it possesses. Therefore as much as possible is necessary involvement of experts and other people outside State and politics. However, for the judges the prime must be ethic criterion. Repetitive changes of regulations and some additional education of people unacceptable for judiciary are the wrong way that is leading only to further confusion and many other negative consequences.

Key words: state, courts, truth, justice, perspectives.